

Araştırma Makalesi

**KARMA YÖNTEM ARAŞTIRMA TASARIMININ SOSYOLOJİ
ALANINDA KULLANIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

Osman METİN*

Betül ÇİÇEK**

Öz'

Bu çalışmanın temel amacı, karma yöntem araştırma tasarımını kullanarak sosyoloji alanında hazırlanmış doktora tezleri üzerinde uygulama ve teknikleri açısından bir değerlendirme yapmaktır. Son yıllarda bilimsel araştırmalarda nitel ve nicel yöntemlerin yanı sıra karma yöntemlerin kullanımı da artış göstermiştir. Karma yöntemler, nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarını bir araya getirerek sundukları çeşitli avantajlar nedeniyle giderek daha fazla tercih edilmektedir. Ancak, henüz diğer yöntemler kadar yaygın olarak kullanılmıyor olması ve kesin standartlara sahip olmaması nedeniyle, karma yöntemlerin uygulanmasında çeşitli farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmada, amaca uygun olarak örneklem oluşturmak için sosyoloji alanından karma yöntem kullanmış on doktora tezi, nitel araştırma tekniklerinden içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Böylelikle, sosyoloji alanında karma araştırma yöntemlerinin nasıl uygulandığına yönelik bir değerlendirme yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, karma araştırma yöntemlerinin uygulanmasında henüz geniş bir birliktelik sağlanmadığını göstermektedir. Bunun sebeplerinden biri, karma yöntemin sosyal bilimlerde henüz yaygınlaşmaya başlaması ve nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanılmasının, bir çalışmayı karma yöntem olarak sınıflandırmak için yeterli olarak görülmesidir.

Anahtar kavramlar: *Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Nitel Araştırma, Nicel Araştırma, Karma Araştırma, Karma Yöntem, Sosyoloji.*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Metin, O., & Çiçek, B. (2024). Karma yöntem araştırma tasarımının sosyoloji alanında kullanımı üzerine bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (4), 1769-1790.

* Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0002-0888-1485, ometin@aku.edu.tr

**Doktorant, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0001-8067-1119, betulcicek1994@gmail.com

¹ Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

AN EVALUATION OF THE USE OF MIXED METHOD RESEARCH DESIGN IN SOCIOLOGY

Abstract

The main purpose of this study is to make an evaluation of doctoral dissertations in the field of sociology using mixed methods research design in terms of its application and techniques. In recent years, the use of mixed methods as well as qualitative and quantitative methods in scientific research has increased. Mixed methods are increasingly preferred because of the various advantages they offer by combining qualitative and quantitative research approaches. However, because mixed methods are not yet as widely used as other methods and do not have precise standards, there may be various differences in the application of mixed methods. In this study, ten doctoral dissertations in the field of sociology that used mixed methods were evaluated using content analysis, one of the qualitative research techniques, to create a purposeful sample. In this way, an assessment was made of the use of mixed methods in the field of sociology. The results obtained show that there is not yet a broad unity in the application of mixed research methods. One of the reasons for this is that the mixed method has just started to become widespread in the social sciences, and the use of qualitative and quantitative research methods together is considered sufficient to classify a study as a mixed method.

Keywords: *Scientific Research Methods, Qualitative Research, Quantitative Research, Mixed Research, Mixed Method, Sociology.*

GİRİŞ

Gerçekleştirilen her bir bilimsel araştırma yönteminin arka planında felsefi bir yaklaşım bulunmaktadır. Bu felsefi yaklaşım araştırma yöntemini ve yöntem boyunca kullanılan teknikleri belirlemede yol göstermektedir. Dolayısıyla ilk etapta doğrudan görülmeyen felsefi arka planı bilmek, hem bir araştırmada kullanılan yöntemi hem de gerçekleştirilen çalışma ile arasındaki ilişkiyi anlamak açısından önemlidir.

Nitel araştırmalarda, sosyal ya da beşeri bir probleme bireylerin veya grupların atfettiği anlamları keşfetme ve anlamaya dayalı bir yaklaşım söz konusudur. Bu anlamda nitel araştırma yöntemlerinin felsefi arka planında yorumsamacı ve yapılandırmacı yaklaşımlar bulunmaktadır. Dolayısıyla çok katmanlı bir anlama, sosyal ve tarihsel yapıyı ortaya çıkarma ve gerektiğinde bir kuram oluşturma söz konusudur. Nicel araştırmalarda, nitel araştırmaların aksine değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyerek nesnel kuramları test etme amaçlanmaktadır. Bu nedenle nedensellik, genelleme, deneysel gözlem ve ölçümlerle birlikte kuram doğrulama amaçlanır. Bu doğrultuda nicel araştırmaların arka planında pozitivist felsefe bulunmaktadır. Karma yöntemlerde ise felsefi varsayımları ve kuramsal çerçeveleri içeren farklı araştırma desenlerinin kullanılmasını, nitel ve nicel verilerin toplanmasını ve bu iki veri türünün

bütünleştirmesini kapsayan bir yaklaşım amaçlandığı için pragmatik bir felsefi arka plan bulunmaktadır. Bu yöntemde ise eylemlerin sonuçları analiz edilir, problem merkeze alınır ve çoğulcu bir yaklaşım kullanılarak gerçek dünyanın deneyimlerine odaklanılır (Creswell, 2017a, s. 4-6; Creswell & Creswell, 2021, s. 3-10). Pragmatik bir felsefenin arka planda bulunmasının en önemli nedenlerinden biri de en doğru ve en kapsamlı sonuca ulaşma isteğidir.

Bilimsel araştırmalarda kullanılan nitel, nicel ve karma yöntemler, ilk kullanıldıkları halleri ile kalmamış, kullanıldığı süre boyunca araştırma yapan bilim insanları tarafından değiştirilmiş, dönüştürülmüş ve geliştirilmiştir. Sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda yirminci yüzyılın ortalarına değin, pozitivist felsefenin ağırlığından kaynaklı olarak nicel araştırma yöntemleri hâkim olmuştur. Ancak aynı yüzyılın ikinci yarısında nitel araştırma yöntemlerine ilgi artmış ve sonrasında ise karma yöntem araştırma desenleri geliştirilmiştir (Creswell, 2017a, s. 4). Bu çalışmada karma yöntem ve arka planı başlığında nitel ve nicel araştırma yöntemlerine değinilmektedir. Nitekim, iyi bir karma yöntem araştırma deseninin gerçekleştirilmesi, bu iki araştırma metoduna hâkim olmaktan geçmektedir.

Neden Böyle Bir Çalışmaya İhtiyaç Duyuldu?

Sosyal bilimlerde bilimsel araştırma yöntemlerinin kullanımı sürekli olarak gelişmekte ve değişmektedir. Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin avantajlarını birleştirerek daha kapsamlı sonuçlar sunan karma yöntem araştırmaları da bu alanda giderek yaygınlaşmaktadır. Ancak, karma yöntemlerin sosyal bilimlerde kullanımı henüz yaygınlaşmış ve standartlaşmış bir yapı kazanmamıştır. Karma yöntemlerin avantajlarının daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi için çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde sadece sosyoloji alanında yapılan doktora tezlerinin bu perspektiften değerlendirilmesi başlığa ve amaca uygun olacaktır. Bu çalışmaya, karma yöntemin sunduğu avantajları ve eksiklikleri belirleyerek bu alanda daha geniş bir perspektif sunma gereksiniminden dolayı ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

Sosyal Bilimlerde Karma Yöntemlerin Kullanımıyla İlgili Eksikler

Karma yöntem araştırmalarında, nitel ve nicel verilerin toplanması ve entegre, kombine edilmesi gerekmektedir. Ancak bu entegrasyonun ve kombinasyonun nasıl gerçekleştirileceğine dair standartlaşmış bir yaklaşım bulunmamaktadır. Bu eksikliğin farklı araştırmacılar arasında uygulama farklılıklarına ve sonuçların yorumlanmasında uyumsuzluklara yol açabileceği düşünülmektedir. Karma yöntem araştırma deseninin sosyal bilimlerde nasıl uygulanması gerektiği konusunda bir uzlaşının olmayışı, yöntemlerin uygun kullanımında boşluklara sebep olmaktadır. Ayrıca, karma yöntem araştırma desenlerinin kullanıldığı çalışmalarda, nitel ve nicel yöntemlerin nasıl entegre ve kombine edileceği konusunda yeterli bilgi ve rehberlik eksikliği de bulunduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın Amacı ve Makalede İzlenen Yol

Bu çalışmanın amacı, sosyoloji alanında yapılan karma yöntem araştırma desenli doktora tezlerini, uygulamaları ve teknikleri açısından değerlendirmektir. Araştırmada, sosyoloji alanında karma yöntem araştırmalarını kullanan doktora tezleri evren olarak alınmış ve oluşturulan örneklem içerik analizi ile incelenmiştir. Bu inceleme ile karma yöntemlerin sosyoloji alanında nasıl kullanıldığını anlamak ve bu yöntemlerin uygulanmasındaki farklılıkları ve eksiklikleri ortaya koymak amaçlanmaktadır. Araştırmada izlenen yol şunları içermektedir:

- Sosyoloji alanında son on yılda karma yöntem araştırma desenini kullanmış on doktora tezinin çalışmanın amacına (eksiklik ve farklılıkları ortaya çıkarmak) uygun olarak belirlenerek örneklemin oluşturulması.
- Bu doktora tezlerinin içerik analizinin yapılması.
- Elde edilen sonuçlarla, karma yöntem araştırmalarının avantajlarının ve karma yöntemin uygulanmasındaki hataların tespit edilerek ortaya konulması.

Bu çalışmada metodolojik olarak nitel araştırma yöntemlerinden olan içerik analizine başvurulmuştur. İçerik analizi tekniğinin çeşitli türleri bulunmaktadır. Frekans analizi, kategorisel analiz, değerlendirici analiz, olumsuzluk ya da ilişki analizi en çok başvurulan içerik analizi türlerindedir (Bilgin, 2006, s. 18-25). Bu çalışmada ise elde edilen verinin analizine uygun olan değerlendirici analiz tekniği kullanılmıştır.

Bir başka bakış açısına göre; içerik analizi, belgeleri veya metinleri incelerken hem nitel hem de nicel olmak üzere iki şekilde uygulanabilir. Nicel içerik analizinde, metin içerisinden belirli kavramlar ve temalar önceden belirlenen kategorilere ve kodlara göre sınıflandırılır. Nitel içerik analizinde ise, metni daha derinlemesine anlamak için "nedir?", "neden?" ve "nasıl?" gibi sorulara cevap aranır. Bu yaklaşım, metinde açıkça belirtilmeyen alt anlamları, bağlamları ve ortaya çıkarmayı hedefler (Metin & Ünal, 2022, s. 275). Bu değerlendirmeye göre ise bu çalışmanın içerik analizinde hem öncesinden belirlenmiş belli kod arayışlarından dolayı hem de tez metinlerinde karma yönetime yönelik bir anlam aranmasından dolayı nitel ve nicel bir içerik analizi yapıldığı söylenebilir.

Bu şekilde, karma yöntem araştırmalarının sosyoloji alanındaki mevcut durumu değerlendirilerek, sosyal bilimlerde çalışan araştırmacılara daha kapsamlı bir anlayış sunulma fırsatının ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

KARMA YÖNTEM ve ARKA PLANI

Karma yöntemin şekillenmesinde nitel ve nicel desenlerin belirgin ağırlığı olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda kısaca bu desenlerden bahsederek metodolojik olarak ne tür kısıtlıklarının olduğunu açığa çıkarmanın karma yönetime

neden ihtiyaç duyulduğunun anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Nitel ve nicel araştırma yöntemleri, sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan iki temel araştırma yöntemidir. Her ikisi de belirli felsefi temeller üzerine inşa edilmiştir ve kendine özgü avantajları ve sınırlılıkları vardır.

Nitel araştırma yöntemleri, anlama ve yorumlamaya dayalı olarak sosyal ve beşerî problemlerin derinlemesine incelenmesine odaklanır. Bu yöntem, sosyal olguları bağlam içinde anlamayı hedefler ve bu nedenle çok katmanlı bir anlama, sosyal ve tarihsel yapıyı ortaya çıkarma veya gerektiğinde bir kuram oluşturma amacı taşır. Nitel araştırmalarda yorumsamacı ve yapılandırmacı yaklaşımlar önem taşır. Kuş'un anlatımıyla; nitel araştırma yöntemleri, olayları, davranışları ve olguları kendi bağlamları içinde anlamaya ve yorumlamaya odaklanır. Bu yaklaşım, araştırılan konunun toplumsal anlamını, bütünsel bir perspektifle değerlendirilmesini sağlar, böylece daha derinlemesine ve bağlamla uyumlu bir anlayış ortaya çıkar (2012, s. 83). Nitel araştırmanın tarihsel arka planına bakıldığında, bu yöntemin 20. yüzyılın ortalarına doğru daha fazla kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Nitel araştırma, derinlemesine bakış açısı sunarak, katılımcıların dünyayı nasıl gördüklerini anlamaya çalışır (Merriam, 2018, s. 5). Nitel araştırma türleri arasında fenomenoloji, etnografi, gömülü teori, vaka çalışması ve öyküsel analiz bulunur. Bu yöntemin sınırlılıklarına gelince öncelikli olarak işleyişi gereği oldukça sınırlı bir örneklem ile çalışıldığını belirtmekte fayda var. Küçük, olasılıklı olmayan amaçlı bir örneklem, lokal bir konu ve örnek bir olay vb. üzerinden sınırlı bir çerçevede daha derinlemesine ve anlam çıkarmaya yönelik bir yöntemde genelleme yapılması beklenmemektedir. Yapı fail dikotomisi bağlamında yapının ve dolayısıyla daha üst bir bakışın, genellenmenin mümkün olmadığı bilinmektedir.

Nicel araştırma yöntemleri, değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyerek nesnel kuramları test etmeye odaklanır (Neuman, 2017, s. 237). Pozitivist felsefeye dayanan bu yöntemler, nedensellik, indirgemecilik, deneysel gözlem ve ölçümlerle birlikte kuram doğrulama amacı güder. Nicel araştırmalar, genellikle ölçülebilir veriler üzerinden araştırma yapar. Bu yöntemlerde, belirli ölçümlerle veri toplanması ve bu verilerin analizi önemli yer tutar. Nicel araştırma türleri arasında tarama ve deneysel çalışmalara rastlanır. Nicel araştırmalarda araştırmacılar genellikle hipotezler kurarak bunları doğrulamaya veya yanlışlamaya çalışır. Olasılıklı, daha büyük örneklemeler üzerinden değişkenler arasında nedensellik ilişkisi kurulması ve sonuçların genellenebilir olması hedeflenir (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 105-108). Bu yöntemin işleyişi bakımından yadsıdığı, küçük gruplar ve olaylardaki anlamlardır. Bütünlükçe ve genellemeye dayalı değerlendirmelerle eylemin biricikliği yadsınmaktadır. Toplumun bir yapı gibi düşünmek gerekir. Beraberinde yapının alt birimleri olarak toplumsal kurumlar ve işlevleri şeklinde makro anlayışa dayanmaktadır.

Nitel ve nicel araştırma yöntemleri, sosyal bilimlerde farklı amaçlara hizmet eden temel yaklaşımlardır. Her iki yöntemin de kendine özgü güçlü ve zayıf

yanları bulunur. Bu iki yöntemin bir araya getirilerek kullanılması, sosyal bilimlerde karma yöntem araştırma deseninin doğmasında belirleyici olmuştur. Çünkü toplumsal/sosyal gerçeklikleri anlamak ve açıklayabilmek için madalyonun her iki yüzünü de dikkate almak daha doğru ve gerçeklikle örtüşen oldukça anlamlı sonuçlar elde etmeyi sağlayacaktır.

Daha önceki zamanlarda nitel araştırma yöntemleri ile nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı ancak 'karma araştırma yöntemleri' adı altında tanımlanmadığı görülmektedir. Çalışmaların büyük bir kısmının 80'lerin ortalarından itibaren görülmeye başlanan karma yöntem yaklaşımı nispeten yeni bir alandır. Buna karşın kökenleri daha gerilere dayanmaktadır. Örneğin 1959'da Campbell ve Fisk psikolojik bir çalışma yaparken edindikleri nicel verilere ek olarak nitel ölçümlere de yer vermişlerdir. Bu girişimleri, diğer araştırmaları da çoklu yöntem kullanmaları yönünde teşvik etmiştir (Sieber, 1973'ten akt. Creswell, 2017a, s. 14). Bununla birlikte "1990'ların başında karma yöntemlerle nicel ve nitel veriler arasında sistematik uyum arayışına doğru yönelinmiş ve farklı türdeki araştırma desenlerini birlikte kullanma fikri ortaya çıkmıştır." (Creswell, 2017a, s. 15). Daha sonraki süreçte 80'li ve 90'lı yıllarda birbirinden bağımsız olarak çeşitli ülkelerde (İngiltere, ABD, Kanada) gerçekleştirilen karma yöntem araştırmasının kavramsallaştırılması üzerine çeşitli çalışmalar görülmektedir (Toraman, 2021, s. 5).

Karma araştırma yöntemleri, "tek bir veri kaynağının yetersiz olduğu, sonuçların açıklanması gerektiği, araştırma bulgularının genelleştirilmesi gerektiği, birinci yöntemi geliştirmek için ikinci bir yöntemin gerektiği, kuramsal bir duruşun kullanılması gerektiği ve genel bir araştırma amacının en iyi şekilde birden fazla aşama veya proje ile ele alınabileceği" yöntemlerdir (Creswell & Clark, 2015, s. 9). Dolayısıyla diğer araştırma yöntemlerinde olduğu gibi karma yöntemlerde de en temel amaç çalışmayı olabildiğince doğru bir yöntemle gerçekleştirmek ve olabildiğince en doğru sonuca ulaşmaktır. Nitel araştırma yöntemleri ile nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılmasının temel nedeni, bilimsel çalışmalarda kullanılan mevcut yöntemlerin sonuca ulaşmada yetersiz kalması veya daha doğru bir sonuca ulaşma çabasıdır. Genel anlamda karma yöntem, "araştırmacı veya araştırma ekibinin, anlama ve doğrulamanın genişliği derinliği amacıyla nitel ve nicel araştırma yaklaşımların bileşenlerini (...) birleştirdikleri bir araştırma türüdür." (Johnson vd. 2007'den akt. Creswell & Clark, 2015, s. 4).

Kendi içinde çeşitli türleri bulunan karma araştırma yöntemlerinin ön kabulleri "tüm yöntemlerin ön yargı ve eksiklikler içerdiği, nicel ve nitel verilerin birleşimiyle her bir veri grubunun eksikliklerinin giderilebileceği fikrine dayandırılmıştır." Bu nedenle karma yöntemli çalışmalarda nitel ve nicel yöntemlerin ve bu yöntemlerle elde edilen verilerin birleştirilmesi ve bütünleştirilmesi söz konusudur (Creswell, 2017a, s. 14).

Karma yöntemlerin odaklandığı bir diğer konu ise nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin içerdiği dezavantajları aşarak her bir yöntemin avantajlarından azami bir şekilde faydalanmaktır. Buna göre nitel ve nicel araştırmaların bazı avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Örneğin nitel araştırmalar, kısıtlı sayıda katılımcının detaylı bakış açılarını sunmak, görüşlerini ortaya koymak, kendi deneyimlerinin kendi özel bağlamları etrafında anlaşılmasını sağlamak gibi avantajlarının yanında, sınırlı bir genellenebilirliğe sahip olmak, sayısal anlamda zayıf veriler sunmak, küçük ölçekli olmak, sübjektif özellikte olmak ve araştırmacının deneyimlerini sınırlandırmak gibi dezavantajları bulunmaktadır. Nicel araştırmalarda ise geniş kitlelere erişim ve bu kitleler üzerinden elde edilen verilerden verimli analizler yapmak, veriler arasında ilişkiler bulmak, muhtemel neden-sonuç ilişkileri irdelenmek ve genellenebilir sonuçlar çıkarmak gibi avantajlarının yanında yalın ve kuru bir yöntem olmak, katılımcıların durumları ve ilişkileri hakkında sınırlı bilgiler sunmak ve büyük oranda araştırmacı odaklı olmak gibi dezavantajları bulunmaktadır (Creswell, 2017b, s. 5). Görüldüğü gibi her bir araştırma tasarımının kendi içinde çeşitli avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Bu anlamda karma yöntemlere başvurulması ve bu yöntemleri bir arada kullanmak kaydıyla, avantajlarından faydalanmak ve dezavantajlarını en aza indirmek anlaşılabilir bir durumdur. Ancak karma yöntemler rastgele bir yöntem olmasından ziyade belli tür ve teknikleri bulunan bir araştırma yöntemidir. Kendi içinde çeşitli türleri bulunan karma yöntem desenlerine bir sonraki başlıkta değinilecektir.

KARMA YÖNTEM ARAŞTIRMA DESENLERİ

Karma yöntem araştırma desenlerinin üç ana ve üç gelişmiş yöntemi bulunmaktadır. Yöntemin temel desenleri, açılımlı, keşfedici ve yakınsayan türdendir. Bu üç temel deseninin yanında gelişmiş olan yöntemleri ise dönüştürücü, iç-içe ve çok aşamalı türdendir.

Yakınsayan Paralel Karma Yöntemler

“Araştırma problemine ilişkin kapsamlı bir analiz yapılmasına zemin oluşturması için, araştırmacının nitel ve nicel veriyi birleştirdiği ya da kaynaştırdığı karma yöntemler deseni şeklindedir. Bu desende araştırmacı genellikle her iki veri türünü yaklaşık olarak aynı zaman diliminde toplar ve sonrasında elde ettiği bu bilgileri genel sonuçları yorumlarken bütünleştirir. Bu desende, çelişkiler ya da birbirleriyle uyumsuz bulgular açıklanır veya daha ayrıntılı bir şekilde irdelenir.” (Creswell, 2017a, s. 15; Creswell & Creswell, 2021, s. 15). Bu karma yöntem tekniğinde dikkat edilmesi gereken husus, isminden de anlaşılacağı üzere araştırmacının yaptığı çalışmanın başından sonuna değin her iki araştırma yöntemine de aynı anda başvuruyor olmasıdır. Bu yöntemin görsel ifadesi aşağıda verilmiştir.

Şekil 1: Yakınsayan Paralel Karma Yöntemler

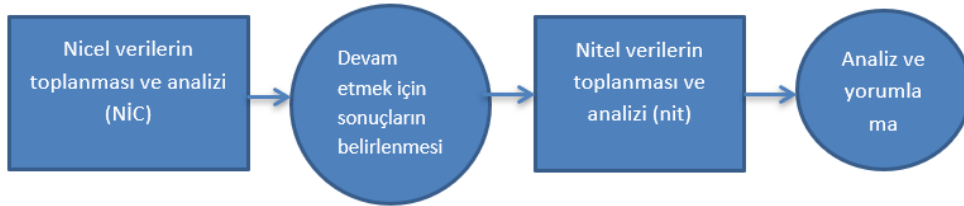

Kaynak: Creswell, J. W. (2017).

Açıklayıcı (Açımlayıcı) Sıralı Karma Yöntem

“Araştırmacının ilk olarak nicel çalışmayı yürütüp sonuçları analiz etmesi, sonrasında bu sonuçları nitel araştırma ile daha detaylı bir şekilde açıklamak için tekrar yapılandırmasını içeren bir desendir. Başlangıçtaki nicel veri sonuçları, sonrasında nitel verilerle açıklandığı için açıklayıcı olarak nitelendirilmektedir. İlk nicel aşamayı bir nitel aşama takip ettiği için de sıralı olarak adlandırılmaktadır.” Bu desen “nicel eğilimin güçlü olduğu alanlarda yaygın olmakla birlikte (proje nicel araştırma ile başladığı için), çalışmanın her aşamasındaki örneklem büyüklüğünün eşit olmaması ve daha ayrıntılı incelemeler yapmak için kullanılacak nicel sonuçları belirlemede zorluklar ortaya çıkarması gibi dezavantajları bulunmaktadır.” (Creswell, 2017a, s. 15-16). Bu yöntemin görsel ifadesi aşağıdaki gibidir.

Şekil 2: Açıklayıcı (Açımlayıcı) Sıralı Karma Yöntem

Kaynak: Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2021).

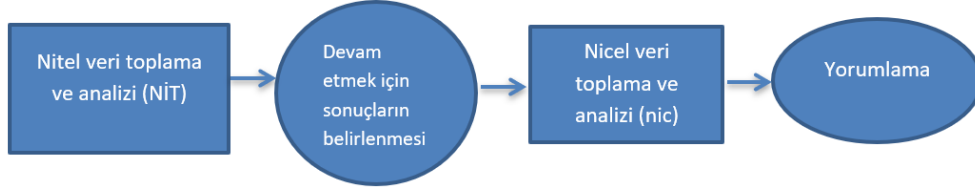
Keşfedici Sıralı Karma Yöntemler

Açıklayıcı sıralı desende yapılan sıranın aksine bu yöntemde “araştırmacı bir nitel araştırma ile başlar ve katılımcıların bakış açılarını keşfeder. Daha sonra veri analizi gerçekleştirilir ve elde edilen bilgiler ikinci basamakta, yani nicel aşamayı oluşturmada kullanılır. Nitel aşama, inceleme altındaki örnekleme en uygun ölçme aracını yapılandırmada, takip eden nicel aşamada kullanılmak üzere uygun araçların belirlenmesinde ya da devam çalışması olarak yapılacak bir nicel araştırmada incelenmesi gereken değişkenleri belirlemek amacıyla kullanılabilir.”

Bu desene özgü zorluklar, kullanılacak nitel bulguların uygunluğu ve araştırmanın her iki aşaması için örneklem seçimi gibi konulara dayanmaktadır (Creswell, 2017a, s. 16; Creswell ve Creswell, 2021, s. 15). Bu yöntemin görsel ifadesi aşağıda verilmiştir (Creswell, 2017a, s. 220).

Şekil 3: Keşfedici Sıralı Karma Yöntemler

Kaynak: Creswell, J. W. (2017).

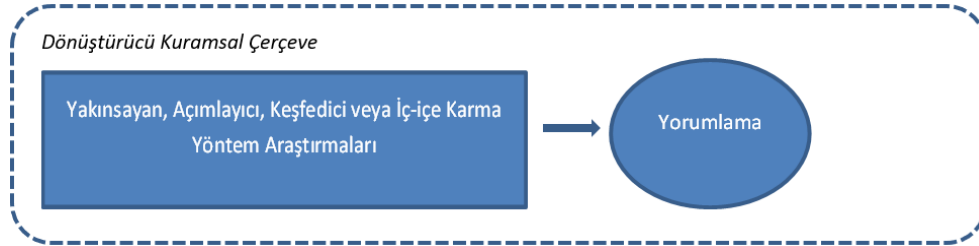
Açımlayıcı sıralı karma yöntem deseninin tersine çevrilmiş hali olan bu yöntemde ise öncelikli olarak nitel araştırma ile başlanır ve nicel araştırma ile devam edilir. “Keşfedici sıralı karma yöntemler, araştırmacının nitel verileri keşfetmekle başladığı daha sonra ise bu bulguları nicel araştırma boyutunda kullandığı bir desendir.” Tıpkı açımlayıcı sıralı karma yöntem deseninde olduğu gibi ikinci aşamadaki veri tabanı “başlangıç veri tabanı bulguları üzerine kurulur. Bu stratejinin amacı, özel evren için daha iyi ölçme yöntemlerini geliştirmek ve birkaç bireyden (nicel boyutta) toplanan verilerin evrene genellenip genellenemeyeceğini görmektir.” (Creswell, 2017a, s. 225).

Yukarıda değinilen karma yöntemler, temel karma araştırma desenleridir. Bu desenler haricinde daha karmaşık ve ileri düzey olan üç tür karma araştırma yöntemi bulunmaktadır. Bahsi geçen temel karma yöntemlerin haricinde kullanılan diğer karma yöntem desenleri ise aşağıdaki gibidir.

Dönüştürücü Karma Yöntemler Deseni

Karma araştırmalardaki dönüştürücü desen, araştırmada herhangi bir yöntemin bir diğerine dönüştürülmesi ile devam eden araştırma desenidir. Buna göre her iki yöntemi de içeren kapsayıcı bir perspektiftir. “Bu şekildeki bir çalışmada veriler, biri diğerinin üzerine yapılacak şekilde aşamalı olarak sıralandırılabilir ya da birleştirilebilir.” (Creswell, 2017a, s. 243). Bu yöntem feminist, ırkçı ve engelli gibi dezavantajlı gruplar üzerinden yapılan çalışmalarda kullanılmaktadır. Bahsi geçen yöntemin görseli aşağıdaki gibidir.

Şekil 4: Dönüştürücü Karma Yöntemler Deseni

Kaynak: Creswell, J. W. (2017).

İç-içe Karma Yöntemler Deseni

Bu araştırma deseni, “verilerin ya birleşik ya da sıralı olarak kullanımını içerir, fakat ana fikir; ya nicel ya da nitel verinin daha geniş bir desen içerisinde yerleşik olması (örn. bir deney) ve bu veri kaynaklarının desenin tümü üzerinde destekleyici bir rolünün olmasıdır.” (Creswell, 2017a, s. 245). Bahsi geçen yöntemin görseli aşağıdaki gibidir.

Şekil 5: İç-içe Karma Yöntemler Deseni

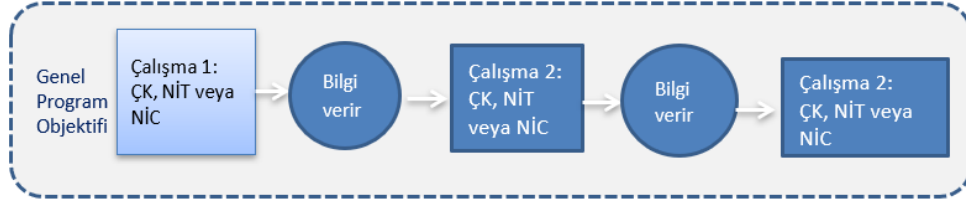

Kaynak: Creswell, J. W. (2017).

İç-içe karma yöntemler bir veya daha fazla sayıda veri türünün bir arada bulunduğu desen türüdür. “Örneğin, deneysel bir çalışmada araştırmacı nitel veri toplayabilir. Araştırmacı deneysel çalışma sırasında (yakınsayan) veya deneysel çalışma başlamadan önce (sıralı) veya deneysel çalışma tamamlandıktan sonra (sıralı) veri toplar.” (Creswell, 2017a, s. 228). Bununla birlikte araştırmacı diğer karma yöntem desenlerinde de olduğu gibi, kullandığı veri toplama tekniklerinin sıralamasında özgürdür.

Çok Aşamalı Karma Yöntemler Deseni

Bu araştırma deseni, “program uygulamaları ve değerlendirme alanlarında yaygın olan bir desendir. Bu gelişmiş desende, programın uzun vadeli bir amacını en iyi şekilde anlamak için, süreçte eş zamanlı ve sıralı stratejiler koordineli biçimde kullanılmaktadır.” (Creswell, 2017a, s. 16). Bahsi geçen yöntemin görseli aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 6: Çok Aşamalı Karma Yöntemler Deseni

Kaynak: Creswell, J. W. (2017).

Bu desen araştırmacının birçok karma yöntem projesini, bazen karma yöntemde yakınsayan veya sıralı yaklaşımları, bazense nitel ve nicel çalışmaları uzun dönem araştırmalarda çoklu projelerde yaygın olarak kabul edilen objektiflere yoğunlaşarak kullandığı bir yaklaşımdır. Dolayısıyla bu çalışmalarda, proje genelde çoklu periyodik bir zamana yayılmaktadır. Bu yöntemin kullanıldığı projeler nicel, nitel ve karma yöntem araştırmaları arasında gidip gelebilir (Creswell, 2017a, s. 228).

KARMA YÖNTEM ARAŞTIRMA DESENİ İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN DOKTORA TEZLERİNİN YÖNTEM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bütün bilimsel araştırmaların kendi içinde sınırlılıkları ve sınırlandırmaları vardır. Yapılan araştırmalarda belli bir tarih-dönem aralığı, belli bir yaş aralığı, meslek veya gelir grupları gibi araştırma alanlarının sınırlandırıldığı görülebilir. Bu doğrultuda bu incelemede karma yöntemin yaygın olarak kullanılabilceği disiplin olan sosyolojide yapılmış doktora tezleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Karma yöntem elbette diğer disiplinlerde de başvurulabilecek bir yöntemdir fakat burada sınırlandırma ve sınırlılık tercihleri bu şekilde yapılmıştır. Çalışmanın evrenini Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi veri tabanında bulunan, sosyoloji alanında karma yöntemle gerçekleştirilen doktora tezleri oluşturmaktadır. Evrenin doktora tezleri ile sınırlandırılmasının nedeni, bu seviyede uzmanlık çalışmalarının diğer araştırmalara göre daha kapsamlı olması ve bilim metodolojisi açısından uygulanma tarzının daha detaylı veri sunmasından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda son on yılda sosyoloji disipliniinde karma yöntem ile gerçekleştirilen ve eksiklik ve farklılıkları ortaya koyacağına kanaat edilen on adet doktora tezi amaçlı örneklem kapsamında seçilip, yöntem açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Tez isimleri ve yazarlarının isimleri herhangi bir ihtilafı önlemek ve çıkar çatışması yaşamamak için bu çalışma içerisinde verilmemiştir. Tezler 1'den 10'a kadar sıralanarak numaralandırılmış olup DT(tez numarası)-(tezin yayımlanma yılı) şeklinde isimlendirilmiştir. (Örn. DT5-2020). Ayrıca tezlerden yapılan doğrudan alıntılar italik yazı biçiminde verilmiştir. Elde edilen veriler ise içerik analizi tekniği ile değerlendirilmiştir.

KARMA YÖNTEM KULLANAN ARAŞTIRMALARDAN BEKLENENLER

Elde edilen bulguları değerlendirme ve kritik etmeye geçmeden önce karma yöntemlerde dikkat edilmesi gereken bazı hususlara değinmekte fayda var. Öncelikle karma araştırma desenlerinin kullanıldığı bir çalışmada kullanılan metod açıkça belirtilmelidir. İkincisi araştırmacının bu yöntem için kullandığı tanım ve o yöntemi kullanma şekli birbiriyle örtüşmelidir. Üçüncüsü, karma bir yöntemde kullanılan nitel ve nicel verilerin entegrasyonu yani birleştirilmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle çalışmayı gerçekleştiren araştırmacı bu entegrasyonu neden, nasıl ve hangi sıralamaya göre uyguladığını açıklayabilmelidir. Dördüncüsü, araştırmacının, karma yöntemler araştırma deseninin çalışmasında kullanma nedeni ve bu yöntemin çalışmaya olan katkısına vurgu yapması da beklenmektedir (Toraman, 2021, s. 1). Ayrıca karma yöntemle yapılan çalışmaların başlığında “*karma yöntemler araştırması* ifadesinin veya karma yöntemler araştırmasını temsil ettiği düşünülen anahtar kavramlardan birinin bulunması” da önerilmektedir (Toraman, 2021, s. 11).

Karma araştırma yöntemiyle yapılan çalışmalarda beş tür gerekçe bulunmaktadır. Buna göre **üçgenleme (triangulation)** denilen gerekçelendirmede, esas olan kullanılan nitel ve nicel yöntemlerin birbirine yakın veya tutarlı sonuçlar verip vermeyeceği test edilmektedir. **Tamamlayıcılık (complementarity)** olarak adlandırılan gerekçelendirmede kullanılan bir yöntemden elde edilen verilerin detaylandırılması ve açıklığa kavuşturulması söz konusudur. Böylece çalışmanın eksik yönlerinin tamamlanması amaçlanmaktadır. **Gelişim (development)** olarak adlandırılan gerekçelendirmede ise bir yöntemden elde edilen verilerin geliştirilmesi amacı güdülmektedir. Buna göre ilk aşamada elde edilen bulgular, araştırmanın sonraki sürecini şekillendirmede kullanılır. Bir diğer gerekçelendirme olan ve **başlangıç (initiation)** olarak adlandırılan gerekçelendirmede amaç çalışmada kullanılan ilk yöntemden ayrı olarak farklı bir yöntemin kullanılması durumunda oluşabilecek yeni hipotezler ve araştırma sorularına ulaşmak ve yeni fikirler edinebilmektir. Diğer bir ifadeyle araştırma sorularını yeniden düzenlemek için her iki yöntemden elde edilen verilerin birbiriyle çeliştiği veya ayrıldığı noktaları ortaya koymak ve bu verileri çalışma için kullanmak amaçlanmaktadır. Son gerekçe olan **genişletme (expansion)**'da ise temel amaç çalışmanın farklı bileşenleri için farklı yöntemlerin kullanılması ve araştırma sınırlarının genişletilmesi hedeflenmektedir (Baki & Gökçek, 2012, s. 4).

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise, karma yöntem kullanmaya hangi aşamada karar verildiğidir. Bu çalışmanın başında mı yoksa çalışmanın başında mı verilmiş bir karar olduğu önemlidir. Dolayısıyla çalışmada bu noktaya da değinilmelidir. Çünkü önceden belirlenmiş bir araştırmada, kullanılan sabit desenler araştırmanın tüm aşamalarında yol gösterici bir görev görür. Ancak süreç içinde gelişen desenleri de kullanmak mümkündür. Bu desenlerin mantığında araştırma boyunca yol kat edildikçe toplanan verilerden yola çıkarak plan yapılır ve bir sonraki adımlar belirlenir (Creswell & Plano, 2018'den akt. Toraman, 2021, s. 15).

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışma için ulaşılan bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, çalışmaların birden çok yöntemi kullanmak kaydıyla karma yöntemlere başvurduğu görülmektedir. Ancak bu çalışmada da vurgulandığı gibi farklı türden yöntemlerin bir arada kullanılmış olması çalışmanın karma yöntemle gerçekleştirilmiş olması için yeterli değildir. Nitekim karma yöntemlerin kendine has bir usulü bulunmaktadır. Bu usullere dikkat edilmediği takdirde tam bir karma araştırma çalışması yapılmış olmamaktadır. Çalışmanın bu kısmında erişilen doktora tezleri sırasıyla ele alındığında aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Doktora tezlerinden (DT1-2019) sanayileşme ve kentleşme süreçlerini sanayisi gelişmekte olan bir ilçe üzerinden ele alan bir çalışmadır. Bu çalışmada karma yöntem araştırma deseninin kullanıldığı ifade edilmektedir. Bu çalışmada karma yöntemin kullanılmasının temel amacı, *“alandan gözlem ve görüşme yoluyla elde edilen nitel veriler, nicel verilerin daha sağlıklı yorumlanabilmesi amacıyla kullanılmıştır”* (s. 7) ifadesi ile belirtilmiştir. Ancak burada hangi karma yöntem deseninin kullanıldığı açıkça belirtilmemiştir. Burada vurgulanması gereken yöntemin, açıklayıcı karma desen olduğu anlaşılıyorsa da çalışmada da bunun açıkça vurgulanması gerekmektedir. Çalışmada her iki yöntemin kullanımı hakkında *“elde edilen nitel veriler nicel verilerin ardından görüşmecilerin ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılarak bütünlük sağlayacak şekilde sunulmaya çalışılmıştır”* (s. 30), ifadesi ile verilerin birbirini tamamlar şekilde analiz edildiği ve bütünlük içinde sunulmaya çalışıldığı görülmektedir. Nitekim Creswell’in de ifade ettiği üzere karma yöntem araştırmalarında *“çalışmanın genel amacı, çalışmanın nicel ve nitel aşamaları hakkında bilgi ve araştırma problemini incelemek amacıyla her iki yöntemin (aşamanın) niçin beraber kullanıldığına gerekçesi”* ile birlikte belirtilmelidir (2017a, s. 132).

DT2-2020 kodlu doktora tezinde, bu amaç açıkça belirtilmiştir. Buna göre Türkiye’nin büyük bir ilinde yaşayan insanların terör korkusunu ve risk algısını ele alan bu çalışmada nitel ve nicel verilerin birbiriyle ilişkilendirilerek ve birbirini tamamladığı vurgusuyla aktarılmaya çalışılmıştır. Nitekim yazar, bu çalışmada terörün ortaya çıkardığı korku ve risklerin, rakamla (nicel verilerle) ifade edilecek kadar yüzeysel konular olmamaları sebebiyle, nicel araştırma yöntemlerinin yanında nitel araştırma yöntemini de kullanarak karma araştırma yöntemini kullandığını gerekçelendirerek ifade etmiştir (s. 61). Yine bu çalışmada karma yöntem hakkında genel bir bilgi verildikten sonra bu çalışmada *“iç içe karma desen, bir diğer adıyla gömülü (embedded) desen benimsenmiştir”* ifadesiyle çalışmanın araştırma deseni de belirtilmiştir. Bu yöntem ise *“araştırmanın temelde nicel olarak tasarlandığı ancak küçük bir örneklem grubuyla görüşme yapılarak nitel verilerle nicel verilerin desteklenmeye”* (s. 61-62) çalışıldığı bir yöntem deseni olarak ortaya konulmuştur. Bu çalışmada elde edilen verilerin de yöntem desenine uygun bir şekilde analiz edildiği ve birbirine entegre edildiği görülmektedir.

DT3-2020 kodlu doktora tezinde dijital eşitsizlik konusu bireylerin medya tüketim pratikleri üzerinden ele alınmıştır. Bu çalışmada karma yöntemin kullanım gerekçesi detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Çalışmada, karma araştırma yönteminin çalışma için haiz olduğu öneme ve neden bu yöntemden yararlanıldığına da değinilmiştir (s. 64). Çalışmada elde edilen nitel verilerin, nicel verilerin gizli kalan yönlerini görünür kıldığı ve bu nedenle açımlayıcı karma desenin kullanıldığı (s. 66) da ifade edilmiştir. Ayrıca yazar, nitel ve nicel yöntemlerin güçlü yönlerinin karma araştırma yöntemlerinde kullanılmasının ayrıntılı bilgiye erişmede kolaylık sağladığını belirtmiştir. Yazarın, “*özellikle bir çalışmanın sonuçlarının, araştırma sorusunu açıklamaya yetmediği durumlarda*” karma yöntemle başvurarak (s. 64) nicel araştırma ile elde edilen bilgilerin detaylandırılması için nitel araştırmaya yöneldiğini anlamaktayız. Nitekim yazar “*bir yöntemin zayıf taraflarının, bir diğer yöntemle giderilebileceği*”ni de belirtmekte (s. 65) ve çalışmada “*açımlayıcı sıralı desen*”in benimsendiğini de açıkça ifade etmektedir (s. 66). Buna ek olarak DT3-2020 kodlu çalışmada her iki veri türüne de eşit oranda ağırlık verildiği ifade edilmiştir (s. 66). Görüldüğü gibi bu çalışmada karma araştırma yöntemlerinde dikkat edilmesi gereken hususlara dikkat edildiği görülmektedir.

DT4-2020 olarak kodlanan doktora tezinde engelli bireylerin sosyal dışlanmaları konu edilmiştir. Bu çalışmada karma araştırma desenlerinden yakınsayan paralel desen kullanıldığı açıkça belirtilmiştir. Bu çalışmada ayrı ayrı elde edilen veriler daha sonra birleştirilerek yorumlanmıştır. Çalışmada karma araştırma yönteminin kullanılma nedenleri temellendirilmiştir. Örneğin, karma araştırma modelinin avantajlarından faydalanmak ve engelli bireylerin engellilik deneyimleri, katılımcıların “*kendi bakışlarıyla*” ortaya konmak istendiği için karma yöntemle başvurulduğunu anlamaktayız. “*Çalışmada sosyal dışlanmanın çok boyutlu olmasının*” karma yöntemi gerekli kıldığına değinilmiştir. Çünkü yazara göre “*engellilik ve sosyal dışlanma gibi hassas konularda, tek bir yöntemle zengin ve farklı verilerin güvenilir bir şekilde elde edilmesi mümkün değildir.*” (s. 68). Bu nedenle hem nitel ölçme araçları hem de nicel ölçme araçlarının bulunduğu karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada 117. sayfada “*daha güvenilir bilgiler elde etmek için*” bu yöntemle başvurulduğu da vurgulanmaktadır. Çalışmada her iki yöntemin güçlü yönlerinden yararlanılabilecek zayıf yönleri izole edilebilecektir. Çalışmada bu iki yöntemin, her ne kadar farklı tekniklere sahip olsalar da birbirini tamamladıklarına da değinilmiştir. Dolayısıyla burada ismen belirtilmemiş olsa da tamamlayıcılık gerekçesinin kast edildiğini ifade edebiliriz. Ancak daha önce de değinildiği gibi karma yöntemli araştırmalarda yöntemin kullanılma gerekçesi açıkça ifade edilmelidir.

DT4-2020 kodlu çalışmada karma araştırma yöntemlerinden yakınsayan paralel desenin kullanıldığı belirtilmiştir ve bu desenin sıralamasına dikkat edilerek yöntemler aynı aşamada yani eş zamanlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Yakınsayan paralel desen, her iki yöntemi de eşit derecede önceleyen bir desendir ve analiz sürecinde bu aşamaları birbirinden ayrı tutmaktadır. Bu doktora tezinde bu noktaya dikkat edilmiştir. Böylece ayrı ayrı elde edilen veriler yorumlama

aşamasında birleştirilmiştir. Ayrıca bu çalışmada kullanılan yöntemin aşamaları bir çizelge halinde de sunulmuştur ki bu karma yöntemlerde kolaylık sağlayan bir araçtır.

DT5-2013 kodlu doktora tezi etnosantrizmin ve ötekileştirmenin, siyasi eğilimlere olan etkisini inceleyen bir çalışmadır. Bu çalışmada karma araştırma yöntemi kullanmanın gerekçesi olarak ele alınan konunun “*görelî, spekülâtif, soyut, olgusal ve yorumlayıcı yöntemleri*” eş zamanlı bir şekilde kullanmayı gerekli kılmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu çalışmada karma yöntem aşamaları şöyle ifade edilmiştir: “*önce nicel, ardından nitel sorular, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla, görüşmecilere eş zamanlı yöneltilmiş ve veriler eşzamanlı toplanmıştır. Böylece kapalı uçlu survey soruları, hakim olan duygu, düşünce ve kanaatler arasında güçlü ve zayıf olan değişkenin görülmesine ve hipotezler ortaya konulmasına olanak sağlamıştır.*” (s. 223) Çalışmada karma yöntem araştırma deseninin kullanılmasının nedeni ise şöyle belirtilmiştir: “*çalışmada elde edilen nicel verilerin nitel verilerle; nitel verileri de nicel verilerle netleştirmek ve test etmek; (...) paradoksları tespit ederek eleştirel analizlerde bulunmak, nicel ve nitel verilerle geniş bir evreni derinlemesine araştırmak yoluyla zengin detaylara ulaşmak ve ayrıntılı analizler yapmak; (...) girift bir olgu hakkında daha doğru ve kesin tespitlerde bulunmak; sonuçların genellenebilirliğini arttırmak; böylece nitel ve nicel araştırmanın yararlarından optimal düzeyde faydalanmak...*” (s. 222-223). Bu çalışmada karma yöntem kullanma gerekçesi; nicel verilerin yanı sıra nitel verileri de dikkate alarak bu konuda keşifler yapmak ve konuyu derinlemesine anlamaya çalışmak olarak belirtilmiştir. Çalışmada nitel ve nicel verilerin analizleri sırasında birbirine entegre edildiği görülmektedir.

DT6-2019 kodlu doktora tezi aynı dili konuşamama ve ötekileştirilme konularının yabancılaşma ekseninde ele alındığı bir çalışmadır. Diğer doktora tezlerinin aksine bu doktora tezinin başlığında karma yöntem kullanıldığı açıkça belirtilmiştir. Bu ise doktora tezlerinde dikkat edilmesi gereken hususların başında gelmektedir (Creswell & Plano Clark, 2018’akt. Toraman, 2021, s. 11). Başlığında karma araştırma yönteminin kullanıldığını belirten bu çalışmada uygulanan karma yöntem deseninin adı, sırası veya gerekçesi tam olarak belirtilmemiştir. Uygulama kısmında ayrı başlıklar altında ele alınan nitel ve nicel verilerin değerlendirilmesi sonuç kısmında da ayrı başlıklar altında gerçekleştirilmiştir. Yani bu çalışmada uygulanan karma yöntemin farklı verilerinin entegrasyonunun doğru bir şekilde gerçekleştirilmediği görülmektedir. Daha ziyade çalışma boyunca iki ayrı araştırma yönteminin aynı konu üzerinde nasıl uygulandığı görülmektedir.

DT7-2021 kodlu çalışma, mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışma konulu bir doktora tezidir. Bu çalışmada “karma yöntem deseni olan keşfedici sıralı desen” kullanıldığı açıkça ifade edilmiştir. Bu çalışmada kullanılan karma yöntemin gerekçesi ise bu iki yöntemin zayıf yönlerinin aşılmasını amaçlamak ve karma yöntem kullanımının en önemli nedeni olarak da “*kent mekanının dönüşümü ve kentsel ayrışma*” olgusunun karmaşık ve çok boyutlu olması olarak ifade edilmiştir (s. 137). Ayrıca bu çalışmada karma yöntem kullanılmasının bir sonucu olarak bu

yöntemin daha önce aynı konuda kullanılmamış olması nedeniyle çalışmaya özgünlük kattığı da belirtilmiştir. Bu minvalden açıklamalar karma yöntemli çalışmalar için önemlidir. Araştırmada karma araştırma yöntemlerinin kullanılmasının, çoklu araştırma yöntemlerini (hem niceliksel hem de niteliksel anlamda) desteklediği, bütüncül ve kavramsal bakış açısını geliştirmesine katkı sağladığı da ifade edilmiştir. Bu anlamda yazar, çalışmasında, nitel araştırma tekniklerinin “*derinlik ve ayrıntı*” gibi yönlerinden; nicel araştırma yöntemlerinin de “*temsiliyet ve güvenilirliği*” sağlayabilmesi gibi özelliklerinden yararlandığını belirtmiştir. Araştırmada karma yöntem deseni olan keşfedici sıralı karma araştırma deseni kullanılmıştır. Çalışmada bunun vurgulanması verilerin toplanması ve analiz sürecinde belirleyici olmuştur. Dolayısıyla çalışmada “*nitel bir aşama ile başlayıp nitel sonuçların genellenip genelleyemeyeceğini test etmek amacıyla nicel bir aşama ile devam*” edilmiştir. Vurgulanan keşfedici sıralı desenin elde edilen bulguların birbirini desteklediğine de değinilmiştir (s. 137). Ayrıca bu çalışmada nitel yönleme ağırlık verildiği belirtilmekle birlikte çalışmanın bir tür çizelgesi de verilmiştir (s. 138-139). Çalışmada çizelgenin belirtilmesinin çalışma açısından birçok katkısı bulunmaktadır. Bu anlamda DT7-2021 kodlu çalışmada karma araştırma yönteminin doğru bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

DT8-2021 kodlu doktora tezinde mavi yakalı ve beyaz yakalı emekliliğin kuşaklar sosyolojisi bağlamında karşılaştırması yapılmıştır. Bu çalışmada karma yöneme başvurma nedeni olarak, farklı araştırma yöntemlerinin birbirini desteklemesi gerekçe olarak gösterilmiştir. Bu nedenle bu çalışmadaki karma yöntem kullanımının gerekçesi olarak nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birbirini desteklemeleri amaçlanmıştır. Bu çalışmada da diğer birkaç doktora tezinde olduğu gibi karma yöntem kullanmanın bir gerekçesi olarak nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin avantajlarına değinilmiştir. Ayrıca çalışmada kullanılan desen de açıkça belirtilmiştir: “*Bu çalışmada başvuru karma yöntem çeşidi, açıklayıcı desendir. Bu bağlamda mavi yakalı ve beyaz yakalı emeklilerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleri ve tutum-kanaat tercihlerine ilişkin nicel veriler toplanmış, elde edilen verilerin anlamlandırılması amacıyla nitel verilerden yararlanılmıştır.*” (s. 90). Ayrıca çalışmada analizler birleştirilmiş ve birbirine entegre edilebilmiştir.

DT9-2021 kodlu doktora tezinde sanal sosyal ağlar ve bu alanda görülen aidiyetler ele alınmıştır. Bu çalışmada karma yöntem araştırma deseni kullanmasının gerekçesi, nitel araştırmanın yapılan nicel araştırmaları açıklığa kavuşturması olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla açıklayıcı sıralı karma yöntem deseni kullanıldığı vurgulanmışsa da doğrudan adlandırılmamıştır. Çalışmanın sonuç kısmında da elde edilen bulgular bir arada ve nitel verilerin nicel verileri destekleyecek şekilde ele alınmıştır. Dolayısıyla karma yöntemin doğru bir şekilde uygulandığı ifade edebilir.

Son olarak DT10-2017 olarak kodlanan doktora tezinde yaşlı ayrımcılığı konusu ele alınmıştır. Bu çalışmada da açıklayıcı sıralı karma yöntem deseni kullanılmıştır ve kullanılan yöntem açıkça belirtilmiştir. Bu tür çalışmalarda önce

nicel veriler toplanır daha sonra bu nicel verileri destekleyecek nitel veriler toplanır. Bu çalışmada karma desen kullanılmasının nedeni, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinden elde edilen verilerin birbirini tamamlayacağı düşüncesidir. Yazar, çalışmasında karma desenli araştırmaların amacını “nitel ve nicel verilerin birleşimiyle her bir veri grubunun eksikliklerini giderebilmek” olarak tanımlamaktadır (s. 10). Ayrıca araştırmacı bu çalışmada, karma desen kullanılmasının bir diğer nedeni olarak her bir veri grubundan elde ettiği verilerin birbirini desteklemesi olarak tanımlamaktadır ki “böylece araştırmacı yaptığı araştırmanın verilerini güçlü ve geçerli” (s. 11) bir hale getirmeyi amaçlamıştır. Sonuç kısmında araştırmacı, her bir veri grubunu ayrı ayrı ele almakla birlikte nitel bulguların nicel bulguları desteklediğini göstermek için başvurduğu karma yöntemi doğru bir şekilde kullanmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, sosyoloji alanında karma yöntem araştırma desenleri kullanılarak hazırlanmış doktora tezlerinin incelenmesi üzerine kurulmuştur. Çalışmanın temel amacı, karma yöntem araştırma desenlerinde kullanılan teknik ve metodolojilerin nasıl uygulandığını ve bu uygulamalardaki tutarlılıkları ve farklılıkları ortaya koymaktır. Bu kapsamda, son on yılda sosyoloji alanında yazılmış karma yöntem araştırma deseni içeren on adet doktora tezi detaylı bir şekilde incelenmiştir. İncelemeler sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir. Kullanılan karma yöntem araştırma desenlerinin nasıl ele alındığına yönelik detaylar şu şekilde sıralanabilir:

DT1-2019: Araştırmada kullanılan karma yöntem deseni açıkça belirtilmemiştir, ancak açıklayıcı karma desenin kullanıldığına işaret eden ipuçları bulunmaktadır.

DT2-2020: Bu çalışmada "iç içe karma desen" veya diğer adıyla "gömülü (embedded) desen" kullanılmıştır. Bu desene göre, araştırmanın nicel olarak tasarlandığı ve küçük bir nitel örneklem grubuyla desteklendiği belirtilmiştir.

DT3-2020: Araştırmada açıklayıcı karma desenin kullanıldığı belirtilmiştir. Bu desen, nitel verilerle nicel verilerin bir arada değerlendirildiği ve nicel verilerin ayrıntılarının nitel verilerle desteklendiği bir yapı sunar.

DT4-2020: Bu tezde yakınsayan paralel desen kullanıldığı belirtilmiştir. Araştırmada nitel ve nicel veriler ayrı ayrı toplanıp daha sonra birleştirilerek yorumlanmıştır.

DT5-2013: Çalışmada belirgin bir karma yöntem deseni adı geçmemiş, ancak nicel ve nitel verilerin eş zamanlı toplandığı ve analiz edildiği belirtilmiştir, bu durum yakınsayan paralel desene işaret ediyor olabilir.

DT6-2019: Başlıkta karma yöntem kullanıldığı açıkça belirtilmiştir fakat tezde karma yöntem deseninin adı geçmemektedir. Çalışmada nitel ve nicel veriler ayrı başlıklar altında değerlendirilmiş, bu da entegrasyonun tam olarak gerçekleşmediğine işaret eder.

DT7-2021: Keşfedici sıralı desenin kullanıldığı belirtilmiştir. Bu desende nitel aşama ile başlanıp, sonuçların genelleştirilip genellenemeyeceğini test etmek amacıyla nicel aşama ile devam edilmiştir.

DT8-2021: Açıklayıcı sıralı desenin kullanıldığı belirtilmiştir. Bu desende önce nicel veriler toplanmış ve sonrasında nitel verilerle bu bilgilerin anlamlandırılması sağlanmıştır.

DT9-2021: Araştırma deseni olarak açıklayıcı sıralı desen kullanıldığı ifade edilmiş olup bu konuda daha fazla detay verilmemiştir. Ancak veri analizinde karma yöntemden doğru bir şekilde yararlanılmıştır.

DT10-2017: Açıklayıcı sıralı karma yöntem deseni kullanılmıştır, burada önce nicel veriler toplanmış ve ardından bu verileri destekleyecek nitel veriler elde edilmiştir.

Tezlerde kullanılan karma yöntem desenleri, genellikle karmaşık sosyal olguları anlamak için nitel ve nicel verilerin birlikte kullanılmasının önemini vurgulamaktadır. Çoğu tezde, açıklayıcı sıralı ve keşfedici sıralı desenler tercih edilmişken, bazı tezlerde desenin adı açıkça belirtilmemiştir ancak uygulamalardan desene dair ipuçları elde edilmiştir. En belirgin farklılık, her tezin kendi araştırma sorularına ve metodolojik tercihlerine göre desen seçiminde çeşitlilik göstermesidir.

Yöntemin kullanılma gerekçesiyle ilgili belirtilen detaylar şöyle sıralanabilir:

DT1-2019: Karma yöntemin kullanılmasının temel amacı, nitel verilerin nicel verilerin daha sağlıklı yorumlanabilmesi amacıyla kullanılması olarak ifade edilmiştir. Ancak, hangi karma yöntem deseninin kullanıldığı açıkça belirtilmemiştir.

DT2-2020: Yazar, terörün ortaya çıkardığı korku ve risklerin rakamla ifade edilebilecek kadar yüzeysel olmasını istemediği için nitel verilere de yer verdiğini belirterek karma yöntem kullanma gerekçesini belirtmiştir.

DT3-2020: Karma yöntemin kullanılma gerekçesi, nitel verilerin, nicel verilerin gizli kalan yönlerini görünür kılmaları olarak belirtilmiştir.

DT4-2020: Karma yöntem kullanma gerekçesi, engelli bireylerin deneyimlerinin hem nitel hem de nicel ölçüm araçlarıyla derinlemesine anlaşılabilmesi için yapıldığı belirtilmiştir.

DT5-2013: Karma yöntem kullanmanın gerekçesi olarak, ele alınan konunun karmaşık doğası ve bu karmaşıklığın sadece bir yöntemle anlaşılacak olması gösterilmiştir.

DT6-2019: Başlıkta açıkça karma yöntem kullanıldığı belirtilmiş ancak detaylı bir gerekçe sunulmamıştır.

DT7-2021: Bu tezde karma yöntem deseni olan keşfedici sıralı desen kullanılmış ve gerekçe olarak "kent mekanının dönüşümü ve kentsel ayrışma" olgusunun karmaşık ve çok boyutlu doğası ifade edilmiştir.

DT8-2021: Yöntemin kullanılma gerekçesi, farklı araştırma yöntemlerinin birbirini desteklemesi ihtiyacı olarak belirtilmiştir.

DT9-2021: Yöntemin kullanılma gerekçesi olarak, nicel araştırmaların nitel araştırmalarla açıklığa kavuşturulması gerekliliği ifade edilmiştir.

DT10-2017: Karma yöntem deseni kullanılmasının nedeni, nitel ve nicel verilerin birbirini tamamlayıcı doğası ve verilerin güvenilirliğini ve geçerliliğini artırmak olarak belirtilmiştir.

Karma yöntemlerin kullanılma gerekçeleri genellikle araştırmanın karmaşık doğası ve tek bir yöntemle anlaşılamayacak derinlikte olmasıyla ilgilidir. Tüm tezler, nitel ve nicel verilerin birbirini tamamlayıcı özelliklerini vurgulamaktadır. Ortak noktaları, karma yöntemlerin kullanılarak daha kapsamlı ve derinlemesine bir analiz yapma amacı taşımalarıdır. Farklılıklar ise, her tezin kendi özel bağlamına ve araştırma sorularına yönelik gerekçelerinde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: Kullanılan Karma Yöntem Araştırma Desenlerinin Nasıl Ele Alındığına Yönelik Detaylar

Tez Kodu	Karma Yöntem Deseni	Uygulama Şekli	Yöntemin Kullanılma Gerekçesi
DT1-2019	Belirtilmemiş	Nitel veriler, nicel verilerin daha sağlıklı yorumlanabilmesi amacıyla kullanılmıştır.	Hangi karma yöntem deseninin kullanıldığı açıkça belirtilmemiştir.
DT2-2020	İç içe karma desen (gömülü)	Temelde nicel olarak tasarlanmış, küçük bir nitel örneklem grubuyla desteklenmiştir.	Terör korkusu ve risk algısının karmaşık yapısı nedeniyle nitel verilere ihtiyaç duyulmuştur.
DT3-2020	Açımlayıcı karma desen	Nitel veriler, nicel verilerin gizli kalan yönlerini görünür kılmıştır.	Nicel verilerin detaylandırılması ve anlamlandırılması için nitel verilere başvurulmuştur.
DT4-2020	Yakınsayan paralel desen	Nitel ve nicel veriler ayrı ayrı toplanıp birleştirilerek yorumlanmıştır.	Engelli bireylerin deneyimlerinin derinlemesine anlaşılabilmesi için karma yöntem gerekli görülmüştür.
DT5-2013	Belirtilmemiş	Nicel ve nitel veriler eş zamanlı toplanıp analiz edilmiştir.	Etnosantrizm ve ötekileştirmenin siyasi eğilimlere etkisi gibi karmaşık konuların ele alınmasında karma yönteme ihtiyaç duyulmuştur.
DT6-2019	Belirtilmemiş	Nitel ve nicel veriler ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.	Çalışmanın başında karma yöntem kullanımı belirtilmiş ancak detaylandırılmamıştır.
DT7-2021	Keşfedici sıralı desen	Nitel aşama ile başlanmış, sonuçların geliştirilmesi için nicel aşama ile devam edilmiştir.	Kent mekanının dönüşümü ve kentsel ayrışma gibi karmaşık konuların çok boyutlu doğası nedeniyle karma yöntem gerekli görülmüştür.
DT8-2021	Açıklayıcı sıralı desen	Önce nicel veriler toplanmış, ardından nitel verilerle anlamlandırılmıştır.	Farklı araştırma yöntemlerinin birbirini desteklemesi ihtiyacı vurgulanmıştır.
DT9-2021	Açıklayıcı sıralı desen	Nicel verilerin ardından nitel verilerle desteklenmiştir.	Nicel araştırmaların nitel araştırmalarla açıklığa kavuşturulması gerekliliği ifade edilmiştir.
DT10-2017	Açımlayıcı sıralı desen	Önce nicel veriler toplanmış, ardından nitel verilerle desteklenmiştir.	Nitel ve nicel verilerin birbirini tamamlayıcı doğası ve verilerin güvenilirliğini ve geçerliliğini artırma isteği belirtilmiştir.

Karma Yöntemlerin Uygulama Biçimleri

İncelenen tezler, karma yöntem araştırmalarının sosyoloji alanında çeşitli şekillerde kullanıldığını göstermektedir. Bu tezlerde nicel ve nitel verilerin toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması süreçlerinde çeşitli yaklaşımlar benimsenmiştir. Ancak, bu uygulamalar arasında genel bir standardın olmaması dikkat çekicidir. Her araştırmacı kendi metodolojisini oluşturmuş gibi görünmekte, bu da farklı çalışmalarda metodolojik yaklaşımların karşılaştırılabilirliğini zorlaştırmaktadır.

Eksiklikler ve Farklılıklar

Tezlerin değerlendirilmesi sonucunda, karma yöntem araştırmalarının uygulanmasında bazı önemli eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir. Özellikle, nitel ve nicel verilerin entegrasyonu konusunda açık ve tutarlı bir metodoloji eksikliği göze çarpmaktadır. Araştırmacıların, nitel ve nicel verileri nasıl bir araya getirecekleri, bu verileri hangi aşamalarda ve ne şekilde bütünleştirecekleri konusunda net bir yol haritası izlememeleri, elde edilen sonuçların bütünlüğünü ve tutarlılığını olumsuz etkileyebilir. Bu durum, araştırma sonuçlarının güvenilirliğini ve genellenabilirliğini zayıflatmakta, böylece çalışmanın bilimsel katkısını sınırlamaktadır.

Buna ek olarak, bazı tezlerde karma yöntem araştırmalarının felsefi temelleri ve teorik çerçevesinin yeterince açıklanmadığı görülmüştür. Karma yöntemlerin dayandığı pragmatik felsefe ve bu yöntemin ontolojik ve epistemolojik varsayımları genellikle göz ardı edilmektedir. Araştırmacıların, kullandıkları yöntemlerin arka planındaki felsefi ve teorik yaklaşımları detaylandırmamaları, çalışmanın metodolojik sağlamlığını zayıflatmakta ve okuyucunun araştırmayı derinlemesine anlamasını engellemektedir. Bu eksiklik, karma yöntem araştırmalarının neden ve nasıl kullanıldığına yönelik net bir resim sunulmasını zorlaştırmaktadır.

Karma yöntem uygulamalarının bu tür eksikliklere sahip olmasının bir nedeni, araştırmacıların hem nicel hem de nitel yöntemlere yeterince hâkim olmamasından kaynaklanabilir. İki farklı metodolojiyi bir arada kullanmak, her birinin teorik ve pratik yönlerini derinlemesine bilmeyi gerektirir. Ancak araştırmacılar genellikle bir yönteme daha fazla odaklanmakta ve diğer yöntemi yüzeysel bir şekilde ele almaktadır. Bu durum, veri toplama, analiz ve yorumlama süreçlerinde metodolojik hatalara yol açabilir ve araştırmanın temel amacına ulaşmasını engelleyebilir. Nihayetinde, elde edilen bulguların güvenilirliği ve geçerliliği zedelenebilir, bu da çalışmanın bilimsel değerini düşürür.

Metodolojik hatalar ve eksiklikler, bilimsel araştırmaların kalitesini düşüren unsurlardır. Bilimsel bir çalışmanın sağlam temellere oturması, kullanılan yöntemlerin doğru, tutarlı ve uluslararası standartlara uygun olmasına bağlıdır. Metodolojik sorunlar, elde edilen verilerin analizini ve yorumlanmasını olumsuz etkileyerek çalışmanın genel geçerliliğini ve güvenilirliğini sorgulanır hâle getirir. Bu nedenle, araştırmacıların metodolojik bilgi ve becerilerini geliştirmeleri, karma

yöntemleri doğru ve etkili bir şekilde uygulamaları büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, öğretim kurumlarının da araştırma yöntemleri eğitimine daha fazla önem vererek bu eksikliklerin giderilmesine katkı sağlaması gerekmektedir.

Öneriler ve Gelecek Araştırmalar İçin Yol Haritası

Karma yöntem araştırmalarının daha etkin kullanılabilmesi için, öncelikle nitel ve nicel yöntemlerin entegrasyonu konusunda daha net rehberlere ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmacıların, kullanacakları karma yöntem desenlerini ve bu desenlerin araştırma sorularına nasıl hizmet ettiğini açıkça belirtmeleri önem taşımaktadır. Ayrıca, sosyoloji alanında karma yöntemlerin -sosyal gerçekliğin daha iyi görülebilmesi amacıyla- daha çok kullanılması ve standartlaşması için akademik çalışmalar ve eğitim programlarında bu yöntemlere daha fazla yer verilmesi önerilmektedir. Gelecek araştırmalar, karma yöntem araştırmalarının metodolojik tutarlılığını artıracak ve farklı disiplinlerdeki uygulamaları birbirine yaklaştıracak çalışmalar yapmalıdır. Sosyoloji alanında yapılan bu çalışmanın sonuçlarının sosyal bilimlerin farklı alanlarında yapılacak çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

Türkiye'de sosyoloji öğretimindeki bazı eksiklikler, bu tür metodolojik problemlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunabilmektedir. Öğretim programlarının karma yöntemlere yeterince odaklanmaması veya uygulamalı deneyim fırsatlarının sınırlı olması, araştırmacıların bu alanda yetersiz kalmasına neden olabilmektedir. Bu durum, araştırmaların özgün sonuçlar üretmesini ve yeni tezler ortaya koymasını engelleyebilmektedir. Araştırmaların özgün sonuçlara ulaşması ve güçlü tezler ortaya koyabilmesi için metodolojik açıdan sağlam olması şarttır. Karma yöntemlerin doğru ve etkili bir şekilde uygulanması, araştırmaların kalitesini ve bilimsel katkısını artıracaktır. Bu nedenle, sosyoloji öğretiminde metodolojik becerilerin geliştirilmesi ve araştırmacıların bu alanda desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, karma yöntem araştırmalarının sosyoloji alanındaki uygulamalarını kapsamlı bir şekilde inceleyerek, bu alandaki mevcut uygulamaların güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymuştur. Karma yöntem araştırmalarının daha etkin kullanılabilmesi için metodolojik standartların geliştirilmesi ve kullanılan tekniklerin daha açık ve belirgin bir şekilde ifade edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Yazar Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarların çalışmaya katkısı birinci yazar %60, ikinci yazar %40 şeklindedir ve herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Baki, A., ve Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (42), 1-21.

Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi teknikleri ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Creswell, J. W. (2017a). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. 3. Baskı, (S. B. Demir, Çev). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Creswell, J. W. (2017b). *Karma yöntem araştırmalarına giriş*. (M. Sözbilir, Çev). Ankara: Pegem Akademi.

Creswell, J. W., ve Clark, V. L. (2015). *Karma yöntem araştırmaları (tasarımı ve yürütülmesi)* (2. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2021). *Araştırma tasarımı (nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları)*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (5. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kuş, E. (2012). *Nitel-nicel araştırma teknikleri* (4. Baskı), Ankara: Anı Yayıncılık.

Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (3. Baskı). (S. Turan, Çev). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Metin, O., ve Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2). <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227356>

Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri*. (S. Özge, Çev), Ankara: Yayınodası Yayınları.

Toraman, S. (2021). Karma yöntemler araştırması: kısa tarihi, tanımı, bakış açıları ve temel kavramlar. *Nitel Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1). <https://doi.org/10.47105/nsb.847688>